

Alþýðusamband Íslands

Hagur

Greinagerð hagdeildar ASÍ
STÖÐUGLEIKI OG UPPTAKA EVRU

Aukaársfundur ASÍ
25. mars 2009

Efnisyfirlit

Stöðugleiki er grundvöllur bættra lífskjara	2
Eina færa leiðin	2
Upptaka evrunnar	3
Ákvörðun um upptökur evru hefur áhrif strax	3
Maastricht – skilyrðin.....	3
Annar ávinningur af upptöku evrunnar	5
Upptaka evrunnar er engin töfralausn	6

Stöðugleiki er grundvöllur bættra lífskjara

Allt frá þjóðarsáttarsamningunum árið 1990 hefur verkalýðshreyfingin lagt megináherslu á að skapa forsendur fyrir efnahagslegan stöðugleika. Með stöðugleika í efnahagslífinu er átt við að sveiflur í þjóðarbúskapnum séu litlar, verðlag og gengi sé stöðugt, jafnvægi í viðskiptum við útlönd og í búskap hins opinbera, framleiðslugeta þjóðarbúsins fullnýtt þannig að framleiðsluþættir séu nýttir á sem hagkvæmastan hátt og jafnvægi er á milli framboðs og eftirspurnar á vinnumarkaði og vöru- og þjónustumörkuðum. Miklar sveiflur í þjóðarbúskapnum auka óvissu og áhættu og draga úr áhuga fjárfesta á að taka þátt í uppbyggingu atvinnulífsins. Það leiðir til þess að erfiðara verður að fjármagna ný verkefni sem geta skapað atvinnu og aukið verðmætasköpun þjóðarbúsins. Efnahagslegur stöðugleiki er því grundvöllur þess að hægt sé að byggja upp fjölbreytt atvinnulíf sem tryggir góð störf og góð lífskjör til framtíðar.

Vönduð hagstjórn á dregur úr sveiflum í hagkerfinu og skapar þannig grundvöll fyrir bættum lífskjörum. Stjórnvöld hafa því mikilvægu hlutverki að gegna við að skapa góð efnahagsleg skilyrði. Til þess hafa þau í meginatriðum tvær leiðir. Stjórn opinberra fjármála og stjórn peningamála sem er á hendi Seðlabanka.

Brýnasta verkefni stjórnvalda nú er að endurheimta trúverðugleika á íslenskt efnahagslíf og koma á stöðugleika. Þetta verður erfitt verkefni og mun reyna verulega á þolrif landsmanna. Aðrar þjóðir hafa einnig gengið í gegnum efnahagslegar hremmingar. Mikil fjármála- og gjaldeyriskreppa var t.a.m í Finnlandi á tíunda áratugnum. Liður í endurreisn landsins var ákvörðun um að sækja um aðild að Evrópusambandinu og evrópska myntsamstarfinu eins fljótt og auðið væri. Með þessu sendu Finnar út skýr skilaboð um það hvert þeir stefndu og hvernig hagstjórninni yrði háttað á næstu árum. Í umsókninni fólst yfirlýsing um að þeir ætluðu að uppfylla svokölluð Maastricht-skilyrði, (sjá nánar umfjöllun hér á eftir) til þess að koma á stöðugleika í efnahagslífinu og veitti sú yfirlýsing aðgerðunum aukinn trúverðugleika.

Eina færa leiðin

Verkalýðshreyfingin hefur lengi reynt að stuðla að stöðugleika með því að gera langtímasamninga um launahækkningar sem skiluðu auknum kaupmætti ef verðbólga yrði hófleg. Samningarnir hafa oftast en ekki gengið þvert á væntingar almennings, fyrirtækja og fjármálamarkaðarins um verðbólgu. Með samningunum hefur því verið reynt að stuðla að stöðugleika með því að hafa áhrif á verðbólguvæntingar til lækkunar. Þegar sagan er skoðuð kemur í ljós að þetta hefur ekki gengið eftir og því hefur nær undantekningarlaust reynt á endurskoðunarákvæði samninganna.

Þessi leið er því fullreynd. Við óbreyttar aðstæður er hvorki hægt að stuðla að eða ganga út frá stöðugleika í kjarasamningum. Þá eru tveir kostir í stöðunni, að aðlagja kjarasamninga að óstöðugleika en slíkt var reynt með hörmulegum afleiðingum á árunum frá 1970 – 1990, eða að leggja grunn að sambærilegum stöðugleika og ríkin í kringum okkur búa við. Ársfundur ASÍ í fyrra tók af öll tvímæli að velja bæri síðari kostinn en í ályktun ársfundarins segir m.a: „...Alþýðusamband Íslands [telur] afar mikilvægt að stjórnvöld fylgi lánafyrirgreiðslu Alþjóðagjaldeyrissjóðsins eftir með því að tryggja stöðugan gjaldmiðil til framtíðar. Það er skoðun ASÍ að yfirlýsing um að sótt verði um aðild Íslands að ESB og upptöku evru sé eina færa leiðin. Þannig verði látið á það reyna í aðildarviðræðum hvaða samningur Íslandi standi

til boða og hann lagður fyrir þjóðina í atkvæðagreiðslu. ASÍ telur að yfirlýsing um að stefnt verði að aðild að evrópska myntsamstarfinu (ERM II) á næstu 2 árum myndi leggja mikilvægan grunn að því að hægt yrði í samstarfi við Alþjóðagjaldeyrissjóðinn að skapa nauðsynlegan trúverðugleika fyrir meiri festu í skráningu krónunnar á næstu árum þangað til full aðild að Evrópska peningamálasamstarfinu (EMU) og upptaka evrunnar næðist.“

Upptaka evrunnar

Aðild að myntbandalagi Evrópu felur ekki aðeins í sér upptöku evru sem gjaldmiðils heldur einnig samræmd peninga- og gengismála aðildarríkjanna og samstarf um efnahagsstefnu. Efnahagsstefnan felur einkum í sér samræmda sýn á aðhald í ríkisfjármálum og sameiginlegt markmið um stöðugt verðlag. Aðildarríkin hafa gert með sér samkomulag um *stöðugleika og vöxt* sem leggur áherslu á að draga úr skuldum hins opinbera og hallarekstri ríkissjóðs og halda verðbólgu í skefjum. Skilyrðin sem sett eru fyrir inngöngu í myntbandalagið eru Maastricht-skilyrði. Megin tilgangur þeirra er að tryggja að ekki sé of mikill munur á efnahagslífi aðildarríkjanna og að stefna í ríkisfjármálum sé í takt við aðhaldssama peningamálastefnu.

Ákvörðun um upptökur evru hefur áhrif strax

Umsókn um aðild að Evrópusambandinu og innganga í myntsamstarfið í kjölfarið er stefnumarkandi ákvörðun og yfirlýsing um að við ætlum að beita þekktum aðferðum Evrópusambandsins við að ná stöðugleika í hagkerfinu. Á sama tíma eyðum við óvissu um það hvernig við ætlum að haga efnahags- og peningamálastjórn í framtíðinni. Það eykur traust alþjóðsamhverfisins á endurreisnaraðgerðunum. Gangi þetta eftir skapast betri skilyrði til að lækka vexti hratt og afnema gjaldeyrishöft en hættan á annarri gengiskollsteypu verður til staðar þar til við getum afnumið gjaldeyrishöftin og komið á eðlilegum gjaldeyrsviðskiptum.

Reynsla annarra þjóða er sú að strax í kjölfar aðildarumsóknar, verður gengið stöðugra og vextir færast í átt að vöxtum annarra evrulanda. Þetta stafar m.a. af þeim stuðningi sem Evrópska gengiskerfið (ERM II) veitir við að halda genginu innan ákveðinna marka á meðan löndin vinna að því að uppfylla Maastricht-skilyrðin. Á sama tíma stuðla skilyrðin að hagstjórn sem leiðir til stöðugleika og jafnvægis í þjóðarbúskapnum.

Maastricht – skilyrðin

1. **Verðstöðugleiki.** Verðbólga má ekki vera meiri en 1,5 prósentustig umfram meðaltals verðbólgu í þeim þremur ríkjum þar sem hún er lægst.
2. **Jafnvægi í ríkisrekstri.** Halli í ríkisrekstri má ekki vera umfram 3% af landsframleiðslu, nema hann teljist eðlilegur í ljósi sérstakra aðstæðna. Skuldir hins opinbera mega ekki vera meiri en sem nemur 60% af landsframleiðslu. Unnt er að veita undanþágu frá þessu skilyrði ef þróunin stefnir í rétta átt.
3. **Gengisstöðugleiki.** Gengið haldist innan +/- 15 prósentustiga fráviksmarka gagnvart evru í tvö ár.
4. **Langtímavextir.** Langtímavextir skulu vera svipaðir og í öðrum ríkjum myntbandlagsins. Nafnvextir ríkisskuldabréfa til tíu ára skulu ekki vera hærri en 2 prósentustig umfram samsvarandi vexti í þeim þremur evruríkjum sem hafa lægsta verðbólgu.

En hversu raunhæft er að Ísland uppfylli Maastricht-skilyrðin á næstu þremur árum?

1. Verðstöðugleiki

Samkvæmt samræmdri neysluverðsvísitölu mældist verðbólga hér á landi 21,7% í janúar sl. en verðbólga í evrulöndum mældist 1,1% á sama tíma. Það er því ljóst að Ísland uppfyllir ekki skilyrði um verðstöðugleika í dag. Aftur á móti er útlit fyrir að verðbólga gangi hratt niður á næstu mánuðum og verði 1,4% á milli árána 2009 og 2010. Á sama tíma má gera ráð fyrir að verðbólga fari vaxandi á ný í evrulöndum. Ísland ætti því að geta uppfyllt þetta skilyrði innan 3ja ára.

2. Jafnvægi í ríkisrekstri.

Það stefnir í mikinn hallarekstur hjá hinu opinbera á næstu árum. Horfur eru á að halli ríkissjóðs verði 11% á þessu ári og að sjóðurinn verði áfram rekinn með halla næstu fjögur árin. Samkvæmt aðgerðaráætlun Alþjóðagjaldeyrissjóðsins og íslenskra stjórnvalda er stefnt að því að draga úr hallanum þannig að hann verði kominn í 5% árið 2011, tæp 2% árið eftir og afgangur verði af rekstrinum árið 2013. Takist að fylgja þessari áætlun eftir næst markmiðið um 3% halla af rekstri ríkissjóðs, á næstu fjórum árum.

Skuldir hins opinbera jukust mikið við bankahrunið. Í áætluninni sem lögð var til grundvallar umsókn Íslands um aðstoð frá Alþjóðagjaldeyrissjóðnum er gert ráð fyrir að skuldirnar verði um 97% af landsframleiðslu (nettóskuldir) í ár. Fyrirsjáanlegt er að halli verði á rekstri hjá hinu opinbera á næstu árum sem kallar á auknar lántökur. Því verður mjög erfitt að ná markmiði um að opinberar skuldir séu ekki meiri en 60% af landsframleiðslu. Samkvæmt efnahagsáætlun Alþjóðagjaldeyrissjóðsins og ríkisstjórnarinnar er gert ráð fyrir að nettó skuldir hins opinbera verði komnar í 83% af landsframleiðslu árið 2013. Mat á bæði skuldum og eignum er háð mikilli óvissu. Þannig myndi t.d. aðkoma erlendra kröfuhafa að eignarhaldi á nýju bönkunum draga verulega úr skuldsetningu ríkisins. Til þess að ná skuldunum niður í 60% af landsframleiðslu þarf að beita miklu aðhaldi í búskap hins opinbera og mikilvægt er að fylgja áætlun stjórnvalda og Alþjóðagjaldeyrissjóðsins náði eftir til þess að það takist.

Vegna alþjóðlegu fjármálakreppunnar hefur staða ríkisfjármála versnað í mörgum löndum. Líkur eru á að halli verði á opinberum rekstri helstu iðnríkja á næstu misserum og skuldir hins opinbera aukist. Þessar sérstöku aðstæður sem fjármálakreppan hefur skapað gætu mögulega auðveldað okkur að sækja um undarþágu frá kröfunni um 60% skuldahlutfall hins opinbera.

3. Gengisstöðugleiki.

Mikil óvissa ríkir um þróun gengis íslensku krónunnar á næstu misserum. Ræðst þróunin aðallega af því hvort það tekst að endurheimta traust á íslenskt efnahagslíf á nýjan leik. Reynsla annarra þjóða hefur sýnt að strax í aðlögunarferlinu að upptöku evrunnar, hefur aukinn stöðugleiki komist á gengið. Það gerist strax við aðgang að Evrópska gengiskerfinu ERM II sem veitir okkur stuðning við að koma stöðugleika á gengi krónunnar. Vegna þess hversu mikil óvissa ríkir um þróun íslenskt efnahagslífs á næstu misserum gæti verið nauðsynlegt að leita eftir meiri aðstoð frá ESB, til að koma ró á krónuna.

4. Langtímavextir

Vextir langtímalána hér á landi hafa verið nokkuð hærri en í evrulöndunum. Ávöxtunarkrafan á verðtryggðum íslenskum ríkisskuldabréfum til 10 ára er 8,8%, en í evrulöndunum voru

vextir á sambærilegum bréfum um 4% í árslok 2008. Allar líkur eru á að langtímavextir hækki hér á landi á næstu misserum. Eftirspurn eftir lánsfé verður mikil þegar ríki og mörg sveitarfélög þurfa að fjármagna hallarekstur á næstu árum. Vegna lítills framboðs á erlendu fjármagni verður að fjármagna hallann með innlendum lántökum. Þetta á sömuleiðis við um fjármögnun atvinnulífsins. Fyrirsjáanlegt er að eftirspurn eftir lánsfé verður meiri en framboð og vextir munu því hækka. Mikil óvissa ríkir um þróun á alþjóðafjármagnsmörkuðum en vonir standa til þess að það taki að rofa til síðla næsta árs. Aðgengi að fjármagni í heiminum ætti þá að aukast og í kjölfarið gætu vextir farið að lækkandi hér á landi. Það er hins vegar óljóst hvenær langtímavextir verða orðnir sambærilegir við það sem gerist og gengur í evrulöndunum.

Þróun langtímavaxta hér á landi ræðst að miklu leiti af því hvort og hvenær okkur tekst að endurheimta trúverðugleika erlendra fjárfesta á íslenskt efnahagslíf og fjármálakerfi. Eftir bankahrunið hefur traust fjárfesta nær alveg horfið og lánakjör okkar versnað mjög. Lykillinn að lækkun vaxta er því að endurheimta trúverðugleika á ný. Mikilvægt skref í þá átt er að ríki og sveitarfélög fylgi efnahagsáætlun stjórnvalda og Alþjóðagjaldeyrissjóðsins um það hvernig jafnvægi verði náð í opinberum rekstri.

Annar ávinningur af upptöku evrunnar

Ávinningur af upptöku evru er margvíslegur. Auk þeirra kosta sem hér hafa verið raktir ber helst að nefna að viðskiptakostnaður lækkar og áhætta í viðskiptum við útlönd minnkar verulega. Lítill óstöðugur gjaldmiðill er mikil hindrun í utanríkisviðskiptum vegna þeirrar miklu áhættu sem af honum hlýst. Á litlum grunnum gjaldeyrismarkaði eru sveiflur miklar og auðvelt t.d. fyrir spákaupmenn að gera árás á krónuna og hafa umtalsverð áhrif á gengi hennar. Með þátttöku í stærra myntsamstarfi dregur verulega úr þessari áhættu og allar líkur eru til þess að utanríkisviðskipti aukist. Að sama skapi verður ákjósanlegra fyrir erlenda aðila að fjárfesta á Íslandi, en hingað til hefur mikil gengisóvissa fælt erlenda fjárfesta frá því að ráðast hér í langtíma fjárfestingar.

Hagur íslenskra neytenda vænkast einnig við upptöku evru. Gera má ráð fyrir að verðlag hér á landi lækki umtalsvert bæði vegna minni gjaldeyrisáhættu og meiri samkeppni á helstu neytendamörkuðum. Þá verður allur verðsamanburður við önnur Evrópulönd auðveldari sem skapar aðhald fyrir innlenda verslun auk þess sem rík áhersla er lögð á almenna neytendavernd innan ESB. Almennungur og fyrirtæki hefðu einnig verulegan hag af aukinni samkeppni á lánamarkaði en hingað til hafa erlendir bankar ekki séð sér hag í því að hefja hér starfsemi vegna smæðar og óstöðugleika krónunnar. Með evru sem gjaldmiðil geta íslensk heimili tekið lán á evrópskum vöxtum og verðtryggingin og gjaldeyrisáhættan heyra sögunni til.

Upptaka evrunnar er engin töfralausn

Upptaka evrunnar er engin töfralausn á öllum okkar efnahagsvanda. Innganga í myntbandalagið felur það í sér að við hættem sjálfstæðri stjórn peningamála og tökum upp samræmda stjórn evrusvæðisins. Þetta þýðir að við getum ekki nýtt okkur gengisaðlögun (gengisfellingu) í kjölfar efnahagsfalls, ef áfallið er staðbundið t.d. vegna aflabrests á Íslandsmiðum. Aðlögun eftir staðbundið efnahagsfall eða staðbundna uppsveiflu getur því orðið erfið. Í kjölfar slíks efnahagsfalls myndi því reyna meira á atvinnustigið. Hættan á miklu og illvígu atvinnuleysi eykst því við inngöngu í myntbandalag. Hættan er þó minni hér á landi en hjá mörgum öðrum þjóðum því íslenskur vinnumarkaður er sveigjanlegur og er því ágætlega í stakk búinn að takast á við efnahagsfall án þess hér verði mikið langtímaatvinnuleysi.

Myntbandalag með öðrum þjóðum felur ekki sjálfkrafa í sér agaða og góða hagstjórn. Þvert á móti gerir það kröfu til þess að við beitum meiri aga við hagstjórnina en við höfum hingað til gert. Þetta á sérstaklega við um fjármál hins opinbera. Til að auðvelda okkur hagstjórnina og koma í veg fyrir að ríki og sveitarfélög þurfi að beita of harkalegum aðhaldsaðgerðum getum við farið svipaða leið og Finnar sem stofnuðu sérstakan sveiflujöfnunarsjóð sem safnað er í þegar uppsveifla er, en gengið á í niðursveiflu. Einnig er mikilvægt að hafa virkt samráð milli stjórnvalda og aðila vinnumarkaðarins þegar mótuð er langtímasýn í efnahagsmálum.